

Recenzja

rozprawy doktorskiej dr Mateusza Grzesiaka

Zintegrowany model kompetencji społecznych wobec wyzwań współczesnej edukacji

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Nowak-Dziemianowicz

Przedłożona do recenzji rozprawa stanowi wartościowe pod względem merytorycznym studium teoretyczno-empiryczne dotyczące problematyki zintegrowanego modelu kompetencji społecznych. Podjęcie tej problematyki jest istotne zarówno z punktu widzenia poznawczego, jak i praktyki społecznej oraz edukacyjnej. Kategoria kompetencji społecznych jest bowiem coraz częściej eksponowana w rozważaniach teoretycznych i badaniach empirycznych prowadzonych na gruncie nauk społecznych. Jest również wyodrębniona w grupie ośmiu kompetencji kluczowych ogłoszonych w 2006 r. oraz w ich zmodyfikowanej wersji z 2018 r., tworzonej w rezultacie zidentyfikowania nowych obszarów problemowych, którym należy poświęcić szczególną uwagę. Grupa kompetencji osobistych, społecznych i w zakresie umiejętności uczenia się wyeksponowana została obok takich kompetencji jak: (1) kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, (2) kompetencje w zakresie wielojęzyczności, (3) kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, (4) kompetencje cyfrowe, (5) kompetencje obywatelskie, (6) kompetencje w zakresie przedsiębiorczości, (7) kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Z punktu widzenia potrzeb współczesnego społeczeństwa należy położyć znacznie większy niż dotychczas nacisk na kształtowanie kompetencji społecznych. Są one nieodzownym elementem procesu efektywnego radzenia sobie z niepewnością i zmianą, wzmocnienia poczucia własnej skuteczności, a także nawiązywania i

podtrzymywanie satysfakcjonujących relacji interpersonalnych. Warunkują zdolność do autorefleksji, skutecznego zarządzania czasem i informacjami, konstruktywnej pracy z innymi, a także zarządzania własnym uczeniem się i karierą zawodową. Świadomość ich istoty i znaczenia prowadzić powinna do stworzenia przestrzeni edukacyjnej, w której sprawnie i efektywnie będzie mogło przebiegać ich nabywanie i rozwijanie.

Zatem eksponowana w tytule dysertacji problematyka kompetencji społecznych wzbogacona została o kolejną pracę badawczą, wnoszącą cenne konstatacje do praktyki edukacyjnej. Już sam fakt podjęcia teoretycznego i empirycznego opracowania kategorii kompetencji jako konstruktu wielowymiarowego, pozostającego pod wpływem czynników podmiotowych i środowiskowych, świadczy o tym, że projekt naukowo-badawczy jest wielowątkowy i interdyscyplinarny. Obszerne studium autorstwa dr Mateusza Grzesiaka wpisuje się dobrze w debatę dotyczącą znaczenia kompetencji społecznych w funkcjonowaniu człowieka nie tylko w sferze publicznej, ale również prywatnej. Należy podkreślić, że od czasu wprowadzenia terminu kompetencje społeczne do naukowego dyskursu przez Roberta W. White'a (1959), który traktował je jako zestaw umiejętności niezbędnych w procesie wywierania wpływu na partnerów interakcji i na szerszej pojęte otoczenie społeczne, wciąż brak jest dobrze ugruntowanej wiedzy na temat stanu kompetencji społecznych rozwijanych w procesie edukacji i nabywanych w różnych formach aktywności jednostki. Mimo prowadzonych licznych badań w tym zakresie i pojawiających się studiów temat podjęty przez Autora bez wątpienia należy do ważnych, stąd też cenne jest jego opracowanie, zwłaszcza w kontekście dokonujących się zmian społecznych i edukacyjnych.

Układ treści recenzowanej rozprawy jest prawidłowy i odpowiada standardom przyjętym dla dysertacji doktorskich z zakresu pedagogiki. Składa się ona z trzech części: teoretycznej, metodologicznej i empirycznej, dopełnionej – co jest pożądane w pracach pedagogicznych – o rekomendację dla praktyki, bibliografię oraz wykaz tabel, rysunków i wykresów. Poszczególne rozdziały mają rozwiniętą strukturę wewnętrzną, co świadczy o przemyśleniu omawianej tematyki oraz dążeniu do jej komplementarnego ujęcia.

Uwagi szczegółowe

W dysertacji doktorskiej brakuje wstępu, w którym Autor mógł uzasadnić wybór tematu pracy i jej ogólnego celu, a także zwięźle ukazać przegląd jej zawartości treściowej, który pozwoliłby zorientować się w kolejności podejmowanych analiz, sygnalizowałyby ich znaczenie dla teorii i praktyki społecznej i pedagogicznej oraz uzasadniałby zainteresowania badawcze podjętą problematyką. Uzasadnienie wyboru tematu dysertacji zamieszcza dopiero na s. 116 pisząc „Uzasadnienie wyboru powyższych obszarów należy doszukiwać się w przedstawionych w tej pracy istniejących klasyfikacjach teoretycznych, a także w popycie rynkowym i podaży w zakresie kształcenia kompetencji społecznych w tych właśnie kluczowych obecnie na rynku szkoleniowym obszarach. Dodatkowo, wybór wynika także z kilkunastoletniego doświadczenia szkoleniowego autora dysertacji zarówno na polskim, jak i na zagranicznym rynku”.

W strukturze recenzowanej rozprawy Doktorant wyróżnia 5 rozdziałów:

1. Kompetencje społeczne w świetle literatury, programów nauczania i badań naukowych,
2. Model integralny jako model kompetencji społecznych,
3. Model kompetencji społecznych w świetle wyników własnego badania empirycznego,
4. Wnioski z badań własnych i weryfikacja hipotez badawczych,
5. Rekomendacje dla praktyki.

Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny. W rozdziale pierwszym Autor poprawnie analizuje kategorię kompetencji społecznych odwołując się do dyskursu nauk społecznych (rozdz. 1.1.), dyskursu pedagogicznego (rozdz. 1.2.), dyskursu poradniczego (rozdz. 1.3.), a także ukazuje kompetencje społeczne jako obszar zainteresowań mediów tradycyjnych i nowoczesnych (rozdz. 1.4.) oraz ich miejsce w programach nauczania w systemie oświaty i na rynku szkoleń (rozdz. 1.5. i 1.6). W rozdziale 2 ukazując model integralny kompetencji społecznych przedstawia jego strukturę i kompetentnie uzasadnia wybór obszarów (rozdz. 1.1.), zamieszcza klasyfikację kompetencji społecznych w poszczególnych obszarach (rozdz. 2.2.),

definiuje te obszary (rozdz. 2.3.) i kompetencje społeczne wykorzystywane w wybranych obszarach (rozdz. 2.4.).

W części teoretycznej przedłożonej do recenzji dysertacji Autor poprawnie definiuje poszczególne kategorie, przedstawia wybrane teorie kompetencji społecznych, prawidłowo identyfikuje i objaśnia omawiane zjawiska i problemy. Umiejętnie posługuje się terminologią z podjętej dziedziny, formułuje trafne sądy często odwołując się do istniejącej literatury. Trafnie analizuje problematykę modelu integralnego jako modelu kompetencji społecznych. Oceniając tę część rozprawy doktorskiej sugeruję Autorowi, by podczas przygotowania pracy do druku, na co z całą pewnością ona zasługuje, zlikwidował pojawiające się usterki. Moim zdaniem należy połączyć dwa pierwsze podrozdziały dotyczące przeglądu teorii kompetencji społecznych w dyskursie społecznym, a następnie w dyskursie pedagogicznym, ponieważ pedagogika należy do nauk społecznych i tym samym w tekście nastąpiło powtarzanie definicji i teorii pedagogicznych zarówno w pierwszym jak i drugim podrozdziale. Sugerowane połączenie podrozdziałów umożliwi uporządkowanie zawartych w nich treści. W części teoretycznej proponuję również wyeksponować sugerowane w tytule pracy wyzwania współczesnej edukacji. Ich analiza podniesie znacznie wartość prowadzonych rozważań. Autor powinien również uzupełnić literaturę o wartościowe opracowania pedagogiczne, w których analizowane są kategorie wyeksponowane w tytule dysertacji, takie jak m.in.: S.T. Kwiatkowski, D. Walczak (red.) *Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela*, Warszawa 2017, J. Madalińska-Michalak, R. Góralaska, *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*, Warszawa 2012, I. Nowosad, K. Pietrań, M.J. Szymański (red.) *Szkoła. Konflikt podmiotów?*, Toruń 2016, J. Szempruch, *Pedeutologia. Studium teoretyczno-empiryczne*, Kraków 2013, J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków 2012.

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Model kompetencji społecznych w świetle wyników własnego badania empirycznego” Doktorant przedstawia opis projektu badawczego (rozdz. 3.1.) charakterystykę badania jakościowego (3.2.) i charakterystykę badania ilościowego (3.3.). Tytuł rozdziału nie jest adekwatny do jego

zawartości, ponieważ nie przedstawia wyników badań, ale raczej metodologiczną koncepcję własnych badań. Proponuję więc Autorowi zmianę tego tytułu.

Na wstępie tego rozdziału Doktorant sformułował cel badań. Do gromadzenia materiału badawczego zastosował podejście ilościowo-jakościowe i poprawnie je uzasadnił. W związku z tym badanie składało się z dwóch części – jakościowej i ilościowej, które były poprzedzone badaniem pilotażowym (s. 177). W badaniu jakościowym dr Mateusz Grzesiak zastosował metodologię teorii ugruntowanej. Posłużył się wywiadem swobodnym ukierunkowanym z elementami wywiadu biograficznego. Uczestniczyło w nim 12 respondentów w wieku 25-65 lat. Wyniki badań jakościowych – cytowane wypowiedzi nauczycieli, pracowników, pracodawców/menagerów i rodziców uzyskane w wyniku wywiadów (rozdział 4.1.) są bardzo interesujące. Znacząco poszerzają i uzupełniają perspektywę danych ilościowych, stanowiąc ich dobre dopełnienie.

W badaniu ilościowym Doktorant zastosował metodę sondażu diagnostycznego. Posłużył się ankietą internetową, w której udział wzięło 1240 osób. Należy z uznaniem podkreślić dużą próbę badawczą. Jednak w projektowaniu badań wymagana jest precyzja w nazywaniu metod, technik i narzędzi badawczych. Doktorant na s. 184 pisze o zastosowaniu w badaniach metody CAWI, w kolejnych zdaniach na tej stronie CAWI nazywa techniką badawczą, by na s. 185 pisać zamiennie o przeprowadzonej ankiecie i wywiadzie kwestionariuszowym. Ponadto oczekuję, że podczas obrony Doktorant zaprezentuje problemy badawcze odnoszące się do badań ilościowych, które były podstawą doboru metod i technik badawczych. Ich braku w pracy nie usprawiedliwia sformułowanie głównej hipotezy „Poziom kompetencji społecznych ma istotny wpływ na jakość kariery zawodowej i życia osobistego zarówno w kontekście budowania właściwych relacji jak i „samorozwoju” (s. 198) oraz sformułowanie tzw. „hipotezy pomocniczej”, według której „istnieje wyraźna deklarowana potrzeba społeczna wprowadzenia edukacji kompetencji społecznych do systemu oświaty” (s. 418). Formułowanie problemów stanowi bardzo ważny etap w koncepcyjnej fazie badań. Jak wiemy hipotezy formułujemy w odniesieniu do problemów badawczych. Od nich zależy jakie dobiera się techniki badawcze i główne kierunki badań. Zatem należy kolejno w dysertacji przedstawiać przedmiot i cele

badania, problemy i hipotezy badawcze, a dopiero później metody, techniki i narzędzia badawcze. Należy więc zmienić układ części metodologicznej odnoszącej się do badania ilościowego uzupełniając ją o brakujące elementy. Oczekuję również wyjaśnienia związku między tematem pracy „Zintegrowany model kompetencji społecznych wobec wyzwań współczesnej edukacji”, a problemem głównym, który Autor sformułuje i sformułowaną hipotezą główną „Poziom kompetencji społecznych ma istotny wpływ na jakość kariery zawodowej i życia osobistego zarówno w kontekście budowania właściwych relacji jak i „samorozwoju” (s. 198).

Autor analizując strukturę próby badawczej na s. 207-213 umieścił tabele 7-25 bez jakiegokolwiek komentarza. Takie zestawienie tabel mogłoby być umieszczone w aneksie pracy jako załącznik i poddane analizie w tekście pracy, lub na bieżąco komentowane w odniesieniu do poszczególnych tabel. W przygotowaniu tekstu do publikacji ta część powinna więc zostać dopracowana. Na podkreślenie zasługuje poprawny opis metod analizy statystycznej wyników zgromadzonych badań.

W kolejnym, czwartym rozdziale Autor kompetentnie przedstawia analizę wyników badania jakościowego. Wywiady opisuje precyzyjnie zgodnie z jednolitą strukturą: krótka informacja dotyczące narratora, perswazja/sprzedaż, motywacja, planowanie/określanie celów, empatia, personal Branding, refleksyjność, opinia na temat kompetencji społecznych w publicznym systemie oświaty. Poprawnie przeprowadza analizę zgromadzonego materiału badawczego, trafnie formułuje wnioski.

W kolejnej części pracy Doktorant przedstawia analizę wyników badania ilościowego. W tej części rozprawy nie ustrzegł się usterek. Na s. 185 odwołuje się do kwestionariusza ankiety informując, że jest dodany jako załącznik do dysertacji i także na s. 376 odsyła do rozkładów odpowiedzi na każde z pytań, które są zaprezentowane w załączniku. Jednak w pracy nie zamieszcza żadnych załączników. Tutaj również, podobnie jak w poprzednim rozdziale, zestawia tabele nr 28 do 39 na s. 377-382 i ich nie interpretuje, ani nie zamieszcza do nich żadnych komentarzy. Taki sposób prezentacji wyników badań nie może pozostać w tekście – dane w tabelach powinny być poddane analizie lub ewentualnie przeniesione do aneksu, a w tekście powinna pojawić się interpretacja wyników badań w nich przedstawionych. W dalszej części

tego rozdziału Autor przedstawia korelacje między kompetencjami społecznymi, a oceną różnych obszarów życia (s. 383). Analizie poddaje również relacje kompetencji społecznych i zmiennych niezależnych, takich jak: płeć, wiek, wykształcenie, wielkość miejscowości zamieszkania, dochód osobisty. Ta część analiz prowadzona jest poprawnie, z dobrym uzasadnieniem.

Bardzo ciekawym i potrzebnym elementem podjętych przez Autora analiz jest model integralny kompetencji społecznych. Stanowią one niewątpliwy autorski wkład zarówno w teorię pedagogiczną jak i rozwiązania praktyczne. Cennym rozwiązaniem proponowanego modelu jest wskazanie jego struktury z uzasadnieniem wyboru poszczególnych obszarów oraz klasyfikacja tych kompetencji w wybranych obszarach. Uważam, że ta część pracy pełni konstruktywną rolę i stoi na wysokim poziomie merytorycznym.

Na podstawie analizy zgromadzonego materiału empirycznego Autor trafnie podsumowuje wyniki badań i formułuje wiele wniosków, a wśród nich ten, że *Efektywne funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie jest uzależnione od posiadanych przez nią kompetencji społecznych. Placówki edukacyjne są doskonałym środowiskiem do ich rozwijania, gdyż uczeń ma możliwość na dużą liczbę społecznych doświadczeń, dzięki którym otrzymuje informacje pozwalające na weryfikację własnego zachowania. Nauczanie kompetencji społecznych przynosi szeroko pokazane korzyści dla młodych ludzi, zarówno związane z jego funkcjonowaniem w szkole, społeczeństwie, jak i w późniejszym życiu zawodowym. Posiadanie takich umiejętności pozytywnie wpływa na życie interpersonalne, zawodowe oraz na samorealizację danego osobnika* (s. 425). Godnych uwagi jest wiele proponowanych słuszych rozwiązań, nadających się do wdrożenia, traktowanych jako podstawa tworzenia dobrej jakości szkoły nakierowanej na rozwój kompetencji społecznych uczniów.

Autor w dysertacji zrealizował założone cele. Wykorzystał bogatą literaturę przedmiotu i co jest oczekiwane w tego typu rozprawach sięgnął również do literatury obcojęzycznej. Jej analizy świadczą o dojrzałości Doktoranta. Zdarzają się w dysertacji potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Autor w przyszłości publikował omówienie wyników badań w formie książkowej lub w cyklu artykułów. W tekście składanym do druku warto zadbać o warsztat pisarski i jego stronę

techniczną. Dysertacja wymaga korekty językowej. Koniecznie usunąć trzeba literówki i błędy w nazwiskach cytowanych autorów (np. na s. 72).

Konkluzja

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej do recenzji pracy pt. *Zintegrowany model kompetencji społecznych wobec wyzwań współczesnej edukacji* stwierdzam, że spełnia ona warunki stawiane rozprawom doktorskim w *Ustawie stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami). Rozprawa dotyczy ważnej i aktualnej problematyki. Prezentuje wyniki rzetelnie przeprowadzonych studiów i badań. Dostrzeżone przeze mnie usterki nie wpłynęły na prawidłowość całego toku badań i omówienia ich wyników. Ich zasygnalizowanie miało na celu zwrócenie uwagi na błędy, których Autor powinien unikać w dalszych pracach badawczych, a także przy przygotowaniu tekstu rozprawy do druku. Stawiam więc wniosek o dopuszczenie dr Mateusza Grzeziaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Grzegorz Kucyński